Turkish Studies

Volume 14 Issue 7, 2019, p. 3767-3788

DOI: 10.29228/TurkishStudies.39809

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 18.11.2019

✓ Accepted/Kabul: 20.12.2019

📅 Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (19.12.2019)-Referee 2 (20.12.2019)

This article was checked by iThenticate.

BİR SOSYAL AFET BİÇİMİ OLARAK SURIYE GÖÇÜ VE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ*

Celal İNCE**

ÖZ

Suriye'deki iç çatışmalar nedeniyle binlerce Suriye vatandaşı Türkiye'ye göç etti ve devam eden çatışmaların yoğunluğuna bağlı olarak Türkiye sınırına doğru yönelmeye devam etmektedir. Bu çalışma, bir sosyal afet biçimi olarak değerlendirilebilen Suriye göçünü ve sivil toplum örgütlerinin (STÖ) özellikle göçün ilk aşamasında Şanlıurfa'daki Suriyeli afetzedelere hangi hizmetleri sunduğunu, zamanın uzamasıyla birlikte afetzedelerin ne tür hizmetlere ihtiyaç duyduğunu analiz etmeye çalışmaktadır. STÖ'ler, Suriye göç sürecinde olduğu gibi afet zamanlarında afetzedelere özellikle temel ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir bileşen olarak yer almaktadır. Yarım milyona yakın Suriyeli afetzedelerin yoğunlaştığı Şanlıurfa'da temel ihtiyaçların karşılanması, barınma, ekonomi, politika, psikolojik travma, sağlık, eğitim, dışlanma, hukuk ve kültürel uyum gibi birçok konuda afetzedeler farklı boyutlarda çeşitli sorunlarla karşılaşmış ve karşılaşmaya devam etmektedir. Afetzedeler; maruz kaldığı afetin türüne göre kısa, orta ve uzun vadede farklı hizmet biçimlerine ihtiyaç duymaktadır. Çalışma bu konularda yerel, ulusal ve uluslararası STÖ'lerin Suriyeli afetzedelere nasıl destek sağladığını ve hangi konularda zayıf kaldığını incelemektedir. Suriyeli göçmenlerle yakın temas kuran 20 STÖ çalışanı ile yapılan görüşmeler ve gözlemler neticesinde STÖ'lerin Suriyeli afetzedelere temel ihtiyaçların karşılanması gibi konularda önemli katkılar sunduğu tespit edilmiştir. Ancak özellikle yerel STÖ'lerin kurumsallaşma kimliğinden yoksun olması, çatışmaların uzaması, geri dönüşler konusundaki belirsizlikler ve STÖ'ler arasındaki koordinasyon eksikliği STÖ'lerin Suriyeli afetzelere yönelik uzun vadeli çalışmalar konusunda kısmen yetersiz kaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Göç ve Afet, Göçmenler, Suriye, Şanlıurfa, STK

* Bu çalışma, 2018 tarihinde düzenlenen Uluslararası Göç ve İletişim Kongresi'nde sunulan özetin genişletilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, E-posta: celalince548@gmail.com

MIGRATION OF SYRIA AS A SOCIAL DISASTER FORM NON- GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

ABSTRACT

Due to the internal conflict in Syria, thousands of Syrians have immigrated to Turkey. These population movements, according to the process of the conflict continue to be directed towards the border of Turkey. The forced mass migration caused by war can be considered as a form of social disaster and Syrian migration can be evaluated in this context. The main purpose of this study is to discuss what kind of services the non-governmental organizations (NGOs) offer to Syrian migrants and the long-term needs of individuals. As in the Syrian migration process, NGOs during disasters are an important part of the particular concerning the basic services provided. Turkey's Sanliurfa province where nearly half a million Syrian citizens residents, disaster survivors have faced and continue to face various problems in various aspects such as meeting basic needs, housing, economy, politics, psychological trauma, health, education, exclusion, law, and cultural harmony. In times of disaster, those who are exposed to disaster need different types of services depending on the form of disaster. This study examines what local, national and international NGOs provide support to disaster survivors and in which services they are inadequate. As a result of interviews and observations with 20 NGO workers who have close contact with the Syrian migrants, it has been found that NGOs make important contributions to the provision of basic needs to Syrian victims of forced migration. However, it was found that the work of NGOs inadequate in long-term employees because of the lack of institutionalization identity of local NGOs, prolongation of conflicts, uncertainties about returns, and lack of coordination between NGOs.

STRUCTURED ABSTRACT

International migration is increasing rapidly, and it continues to create an agenda in the world. Globalization, developments in communication and transportation, and regional differences in demographic and economic areas are effective for increasing migration. Recent political problems and internal conflicts are especially important in causing migration. The Arab Spring process, which started in the Middle East, stands out as an important phenomenon in this respect. Approximately half of the Syrian population had to be displaced as a result of the demonstrations that started in Syria with the Arab Spring in a short time.

Internal conflicts that started in Syria in 2011 are ongoing. Because of internal conflicts, large numbers of Syrians had to migrate out of the country, and more than half a million emigrated to Turkey's Sanliurfa province. The main purpose of this study is to analyze what kind of services the NGOs in Şanlıurfa offer people such as emergency aid, education, and adaptation to the. In this social disaster, NGOs are one of the most important components for providing services to migrants in the Syrian migration, and this study also evaluates the limitations the NGOs

have when serving to the immigrants. This study, which uses the qualitative interview and observation methods, is limited to Şanlıurfa.

This study focuses on solidarity, specifically the solidarity of the NGOs with migrants during the Syrian migration crisis. In this context, the importance of the studies of the NGOs in the short and mid-term is analyzed in Şanlıurfa, determined as the universe of the study. From the fulfillment of basic needs to the integration, which has many parameters, the study discusses the type of activities carried out by NGOs. To achieve this aim, 20 people who work in NGOs and who have close contact with Syrian migrants were interviewed. The study attempts to make a general evaluation instead of analyzing the activities of each NGO.

Mutual adaptation concerns the immigrants who reside outside the temporary shelter centers. In general terms, “harmony” refers to a process that involves a change in the legal, economic, social, and cultural aspects of the people of a region (Sirkeci Yüceşahin and Şeker 2015, p. 3). Particularly, meeting the migrants’ housing needs, improving their employment conditions, and providing access to health and educational facilities comprise essential elements of the adaptation process (Ager and Strang 2008, p. 166). These factors are important problem areas for migrants who live outside the temporary shelter centers. Turkey is inadequately equipped to meet the needs of all the immigrants in the first place and in the world to establish urban centers due to being separated by a significant budget that is relative to the gross national product to assist individuals who are exposed to a variety of disasters. Individuals who are forced to migrate as a result of the conflict seek refuge in underdeveloped and developing countries, as in the case of the Syrian migration. In this context, the access of immigrants to various social services becomes very difficult (Köseoglu 2015). In this process, the activities of NGOs for Syrian migrants constitute an important parameter of the migration process.

Although there are many problematic parties in the international migrant camps worldwide, they also offer important opportunities for migrants to meet the basic needs of access to certain institutions and organizations. In this context, forced immigrants residing in the city face many problems. Mostly, they either do not have the authority to report a problem or do not possess such knowledge. In other words, forced immigrants are lost in the chaos of cities where they are foreigners. Therefore, the access of migrants to other migrants is slowly becoming more important. According to the public and the authorities of the Research Center on Asylum and Migration (IGAM 2014), not enough is known about the number of NGOs that are undertaking such an important mission. There is a lack of knowledge regarding issues such as their working areas, qualifications, working hours, number of staff and their qualifications, the funds they benefit from, the breadth of their target groups, partnerships, obstacles and challenges, needs, and success stories. Not only the national NGOs but also the small-scale aid organizations have been an important part of the operation in the Syrian migration process by trying to reach the migrants in their neighborhoods and districts in their regions (Köseoglu 2015).

Especially in the first phase of migration, it is very important that immigrants residing outside temporary accommodation centers have

access to a safe environment and housing, food, nutrition, health, and other basic services. Given that national and international actor behind migration focus more on temporary sheltering centers, and partially disregarded migrants are in cities where approximately 90% of Syrian migrants reside, the work of NGOs is becoming increasingly important. The rapid increase in the number of Syrian migrants in city centers has drawn the attention of local and national charities, which are interested in migrants residing in urban centers. Relevant charitable organizations contribute to the lives of migrants with the help they provide (IGAM, 2014). The flexible structure and rapid decision-making of NGOs enable them to take an active role in aid activities and improvement processes (Yavuz 2014, p. 158).

Most working areas of NGOs involve meeting the basic needs of migrants, which is undoubtedly the most needed area in the first phase of migration. NGOs established by local, national, and Syrian migrants play an important role in these issues. However, with the ongoing conflict, the continuation of the stay of the immigrants, and the strengthening of their opinion on their permanence, the aid areas of NGOs are diversifying; training, employment, social acceptance, and adaptation are increasing. As stated by Kaya in his study (2015), some Syrian associations attempt to rehabilitate migrants; inform migrants about human rights, democracy and citizenship; and organize language training courses in addition to training for the basic needs of theater, such as painting, music, and games.

Many associations, foundations, and NGOs came together in Şanlıurfa to form the Civil Society Organizations Humanitarian Aid Platform Şanlıurfa. The aid organizations affiliated with this platform will distribute aid in separate regions. Thus, two charities are less likely to provide aid to similar areas. As stated in interviews with individuals related to this platform, each district has a responsible person in Şanlıurfa. Those responsible for a neighborhood are also responsible for identifying the situation of new immigrants to the neighborhood as it is related to the situation of the immigrant residents in that neighborhood.

Due to differences in language and culture, Syrian disaster victims cannot fully explain their needs and have no direct access to aid organizations. Immigration is better understood by charities that know their language and culture (Köseoglu 2015, p. 234). The severity of the problem is reduced by the fact that people working in local and national NGOs in Şanlıurfa speak more than one language (Arabic, Kurdish, Turkish), and some NGOs (IHH, Şanlıurfa NGO's Humanitarian Platform, etc.) employ Syrian migrants in such jobs.

In Şanlıurfa, NGOs are interested not only in meeting the basic needs of Syrian migrants. They also carry out various social activities to ensure integration between Syrian migrants and the people of the region. Sports activities organized by the local people and Syrian migrants are one of these social activities.

NGOs have been active in Şanlıurfa since the exclusionary behaviors of Syrians increased and led to the sedation of the events. This leadership is vital in the realization of social acceptance and cohesion. For example, immediately after the display of some negative behaviors towards the Syrians in Şanlıurfa, Turkey, representatives from

Iraqi and Syrian NGOs and scholars of the People of Peace organized civil measures and listed actions to be taken.¹

Aside from national and local NGOs, many Syrian NGOs work effectively in the integration of Syrians in Şanlıurfa. Local and national Syrian NGOs help migrants obtain basic needs and offer vocational training courses, language teaching courses, social inclusion training, and education. Some associations established by Syrian migrants focus on improving the damage and trauma they experience as a sociological result of migration caused by internal conflict (Kaya 2015, p. 268). For example, a Syrian NGO (A Light in the Dark: Syrian School of Vocabulary) opened in Şanlıurfa and allows hundreds of Syrian migrant children to study with the support of an association and a foundation. The school not only provides children with educational opportunities but also offers teachers the chance to work. The educational activities of this association have employed 20 teachers, two servants, and one doctor the opportunity to find work.² Similarly, another model was opened by the Said Modeli school in Şanlıurfa. This school, in cooperation with the Şanlıurfa Provincial Directorate of National Education, has the capacity to provide education services to approximately 700 immigrant children.³ Syrian associations not only focus on immigrants; they also offer courses for people in the region who want to learn Arabic. In this context, the people in the region have the opportunity to attend Arabic courses without paying any fee. These courses also contribute to the integration process.

Thousands of people lost their lives during internal conflicts in Syria, and millions of people were displaced. A large proportion of the displaced people who took refuge in Syria and the neighboring countries have migrated to Turkey. In a short time being exposed to intensive mass migration, Turkey has tried to meet the basic needs of immigrants. The conviction that the internal conflicts would end soon and that the arriving migrants would return to their countries gradually weakened and the belief that the immigrants would reside in Turkey permanently was strengthened. With the increasing conviction of the idea of permanence, the fields of activity for Syrian migrants have also been diversified.

Although the number of international compulsory migrants in the world is increasing, the rate of forced migrants residing in temporary accommodation centers is decreasing rapidly. In fact, 9 of 10 Syrian refugees in Turkey within the scope of temporary protection reside outside their temporary shelter centers, and the vast majority live in urban centers. With the immigrants lost within the crowds of cities, NGOs are often involved in efforts to provide a sense of solidarity. The rapid decision-making capacity and the flexible structure of NGOs are decisive in their active role in such a process. With the prolongation of the process, NGOs do not only provide food aid to migrants, but they also prepare them for life in the long term. In this context, the focus of the study is on the many NGOs in Şanlıurfa, which help migrants with issues ranging from education to employment. In addition to providing agreements with the national education directorate, they offer formal education opportunities for Syrian migrants and also organize vocational

¹ <http://www.gazeteipekyol.com/yasam/stklar-toplumsal-huzur-istedi-4134.html>, Erişim tarihi: 22.08.2017

² <https://aciktoplumvakfi.org.tr/projeler/karanlikta-bir-isik-suriye-soz-okulu/>, Erişim tarihi: 23.08.2017

³ <http://www.sanlıurfa63.com/sanlıurfa-da-suriyeliler-icin-700-kisilik-okul/4885/>, Erişim tarihi: 25.08.2017

and language courses. They establish various organizations to achieve the fusion between the two peoples. They urge the people to use common sense by intervening immediately to the negative situations that occur among the individuals of the two peoples.

Although local and national NGOs provide significant services to Syrian migrants in Şanlıurfa, these structures are insufficient because they lack professional management structures, as Tayşir and Pazarcık (2011, p. 1009) point out. Besides, with the prolongation of the process, donations to NGOs also decrease. In this context, Syrian migrants who need basic needs are negatively affected by this process. Although NGOs perform important activities for integration, the fact that more than half a million Syrian migrants reside in Şanlıurfa and the form of migration makes it difficult to provide such a service. In such a process, international societies need to be in cooperation.

Keywords: Migration and Disaster, Immigrants, Syria, Sanliurfa

Giriş

Günümüzde uluslararası göç hızla artmakta ve dünyada gündem oluşturmaya devam etmektedir. Küreselleşme, iletişim ve ulaşım da meydana gelen gelişmeler, demografik ve ekonomik alandaki bölgesel farklılıklar göçün artışında etkili olmaktadır (Castles ve Miller, 2008). Özellikle son zamanlarda meydana gelen siyasi sorunlar ve iç çatışmalar göç nedeni açısından önemli bir yer oluşturmaktadır. Ortadoğu’da başlayan “Arap Baharı” süreci bu açıdan önemli bir olgu olarak ön plana çıkmaktadır. “Arap Baharı” ile Suriye’de başlayan gösteriler ve gösterilerin kısa sürede iç çatışmaya evrilmesi sonucu Suriye nüfusunun yaklaşık yarısı yerinden olmak zorunda kaldı. İnsan hakları izleme raporuna göre 2018 yılı itibari ile 6.6 milyon insan ülke içinde yerini değiştirmek zorunda kaldı. Aynı rapora göre 5.6 milyon insan ise dünyanın farklı ülkelerine göç etti.⁴ Politik nedenler ve çatışmalardan dolayı ülkesini terk etmek zorunda kalan göçmenler genel olarak komşu ülkelere sığındığı gibi Suriyeli göçmenler de genellikle komşu ülkelere sığındı. Suriyeli göçmenlerin yoğunlaştığı komşu ülkelerin başında da Türkiye gelmektedir. Türkiye’de ise yarım milyondan fazla Suriyeli göçmen Şanlıurfa’da ikamet etmektedir.⁵

Hızla artan sığınmacı-mülteci olgusuna ekonomik, politik ve kültürel anlamda uluslararası toplum tarafından en kısa sürede çözüm üretilmesi beklenmektedir. Nitekim Sirkeci’ye (Sirkeci ve Bardakçı, 2016, s. 535) göre, uluslararası göçe yol açan sebepler ve göçün yol açtığı karmaşık sorunlar bir ülkenin tek başına çözemeyeceği uluslararası işbirliği ile halledilmesi gereken bir mesele haline gelmiştir. Bu bağlamda ulus ötesi barış ortamı güçlendirilmediği sürece uluslararası nüfus hareketliliği devam edecektir. Nitekim Birleşmiş Milletler’in bir önceki genel sekreteri Ban Ki Moon, dünyanın çağımızda devam eden en büyük mülteci krizi ile karşı karşıya olduğunu, bu krizin bir sayısallaştırma krizi olmayıp dayanışma krizi olduğunu belirtmişti (BMMYK, 2015, s. 3).

Suriye göçünü bir sosyal afet biçimi olarak değerlendiren bu çalışmada Sivil Toplum Örgütleri (STÖ) Suriye göç sürecinde göçmenlerle sağlamış olduğu dayanışma ve göçmenlere sunduğu hizmetlere odaklanılmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın evreni olarak belirlenen Şanlıurfa’da kısa ve orta vadede STÖ’lerin yapmış oldukları çalışmaların önemi analiz edilmektedir. Temel ihtiyaçların karşılanması birçok parametresi bulunan bütünleşmeye kadar STÖ’lerin ne tür faaliyet gerçekleştirdiği ele alınmaktadır. Çalışma, her bir STÖ’nün yapmış olduğu faaliyetleri

⁴ https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/hrw_world_report_2019.pdf, Erişim tarihi: 19.12.2019

⁵ Araştırmacı tarafından Şanlıurfa İl Göç İdaresi Müdürlüğüne yapılan başvuru neticesinde, 05/02/2018 1478 evrak tarihli ve sayısına göre Şanlıurfa’da 515.648 geçici koruma kapsamında kayıtlı Suriyeli göçmen bulunmaktadır.

analiz etmek yerine genel bir değerlendirme yapmaya ve bir sosyal afet sonrasında STÖ'lerin yapmış olduğu faaliyetlerin anlamına odaklanmaktadır.

1. Bir Sosyal Afet Biçimi Olarak Suriye Göçü

Afetin birçok tanımı bulunmakta ve her resmi kuruluş ile insani yardım örgütü afet kavramını kendi faaliyetleri doğrultusunda açıklamaktadır (Köseoğlu, 2015, s. 1). Afet kavramı hatta aynı araştırmacı tarafından farklı bağlamlarda kullanılabilen ve zamanla bu kavrama farklı anlamlar yüklenebilmektedir (Perry, 2018). Ancak afet genel olarak; fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplara neden olan, insanların gündelik yaşamını kesintiye uğratan olaylar olarak değerlendirilmektedir. Bir olayın afet olarak değerlendirilebilmesi için insanın yaşamını sürdürdüğü çevreyi derin bir biçimde etkilemesi gerekir. Başka bir ifade ile can ve mal kaybına neden olması ya da insan ve eşyanın zarar görmesi gerekir (Özdikmen, 2015, s. 2). Şahin'e (2018, s. 69) göre de bir olayın afet olarak değerlendirilmesinin ölçütünü olaydan sonra meydana gelen hasar ve kayıpların boyutu belirlemektedir.

Afetler kaynağına, oluşum sürelerine, meydana getirdiği sonuçlar gibi ölçütlere bağlı olarak sınıflandırılmaktadır (Şahin, 2018, s. 73). Kaynağına bağlı olarak doğal afetler ve insan kaynaklı afetler olmak üzere afetler ikiye ayrılır. Doğal afetler; insan iradesinden hariç çevredeki 'biyolojik, jeolojik, sismik, hidrolojik, meteorolojik' olayların bir sonucu olarak meydana gelirken insan kaynaklı afetler kasıtlı ve kasıtlı olmayan insan davranışının bir sonucu olarak meydana gelir (Köseoğlu, 2015, 8). Başka bir ifade ile doğal afetler 'dünyanın ve doğanın doğal dengesi sonucunda meydana gelen ve oluşumunda insan faktörünün yer almadığı' olaylar üzerinden değerlendirilirken insan kaynaklı afetler ise, 'oluşumunda insan faktörünün belirleyici olduğu olayların sonuçlarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Şahin, 2018, s. 71). Özdikmen de dünyada meydana gelen afetleri iklimik afet, jeolojik afet, biyolojik afet, sosyal afet ve teknolojik afet olmak üzere çeşitli unsurlara bağlı olarak sınıflandırmaktadır (Özdikmen, 2015, s. 27-9). Sosyal afeti ise savaşlar, terör saldırıları, yangın, hastalık, su kirliliğinin meydana getirdiği kitlesel sorunlar ve kitlesel göç gibi insanların gündelik yaşamını derinden sarsan olaylar oluşturmaktadır (Gill, 2005; Freeman, 2004; Alam, vd., 2002).

Göç, insanın sosyal hayatında önemli değişikliklere yol açmaktadır. Özellikle zorunlu kitlesel göçler, grup halinde ve bireyin iradesi dışında gerçekleştiği için gönüllü bireysel göçlere göre daha derin toplumsal sonuçlara yol açabilmekte ve etkileri bazen nesilleri bile aşabilmektedir (Keser, 2011, s. 9; IOM, 2009, s. 96; Petersen, 1958). Zorunlu göç, ani ve hazırlıksız gerçekleştiği için göç edilen toplumla bütünleşmeyi de zorlaştırmaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2016, s. 1348). Suriye göçünün önemli bir kısmı, Suriye'de başlayan iç çatışmalar neticesinde güvenli bölgenin azalması, can tehlikesi ve halkın kendi gündelik ihtiyaçlarını karşılamaması sonucunda grup halinde gerçekleştiği için zorunlu kitlesel göç kategorisine girdiği anlaşılmaktadır (İnce, 2018a). Bu durum göçün gerçekleştiği dönemde toplumsal ve sosyal düzenin bozulduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda Suriye'de başlayan iç çatışmalar ve neticesinde devam eden kitlesel nüfus hareketleri gündelik yaşamı derinden sarsan ve birçok can, mal kaybına neden olduğundan Suriye göçünü bir sosyal afet örneği olarak değerlendirmek mümkündür (Şahin, 2018).

Yerinden olan Suriyeli göçmen sayısının oldukça fazla olması, Suriye'de çatışmaların başladığından bu yana 7 yıl geçmesine rağmen güvenli bir ortamın hala sağlanamaması, göç trafiğinin devam ediyor olması ve göç eden Suriyeli göçmenlerin barınma merkezleri yerine büyük çoğunluğunun kentlerde ikamet ediyor olması özel bir durum oluşturmaktadır. Özellikle Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin belli bazı kentlerde yoğunlaşması göçmenlere verilen hizmeti de zorlaştırmaktadır. Özellikle yerel STÖ'lerin göçmenlere yönelik gerçekleştirmiş olduğu temel ihtiyaçların karşılanması ve orta vadede eğitim, istihdam, sağlık faaliyetleri oldukça önemli hale gelmektedir (Köseoğlu, 2015, 207-8). Nitekim genel olarak kar amacı gütmeyen, özel ve kendi

kendini yöneten kuruluşlar olarak tanımlanan STÖ'lerin temel hedeflerinden biri dezavantajlı grupların yaşam kalitelerini yükseltmeye çalışmaktır (Lewis, 2010). Uluslararası özellikle zorunlu göçmenler incelendiğinde büyük bir kısmının dezavantajlı konumda olduğu görülmektedir. STÖ'ler bu hedefi gerçekleştirmeye çalışan küçük ölçekli oluşumlardan oldukça geniş profesyonel kuruluşlara kadar birçok bileşenden oluşmaktadır (Akatay ve Yelkikalan, 2007, s. 9). Bu bileşenlerin başında ise vakıf ve dernekler gelmektedir. Vakıf ve dernekler Suriye göç sürecinde göçmenlere hizmet sunan önemli yapılar arasında da yerini almaktadır.

2. Vakıf, Dernek ve STÖ

Sosyal bir varlık olan insan çoğu zaman diğer insanlarla birlikte yaşamak, etkileşimde bulunmak ve karşılıklı yardımlaşmak zorundadır. İnsanın ihtiyaçlarını karşılama çabası, çeşitli yapı ve mekanizmaları ortaya çıkarmıştır (Arıöz Bozkuş, 2011, s. 15). Şüphesiz vakıf müessesesi bunlardan biridir. "Tarihin sayfaları incelendiğinde, vakıf müessesinin insanlığın cemiyet olarak yaşamaya başlamasından itibaren izlerine rastlamak mümkündür" (Erdem, 2013, s. 6). Daha çok dini ve medeni referanslardan beslenen vakfın temel amacı sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı sağlamaktır. Tarihsel süreç açısından bakıldığında vakfın aynı zamanda sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı sağlayan en eski müesseselerden biri olduğu söylenebilir. Bu bağlamda vakıf müessesesi tarih boyunca İslam toplumlarında önemli bir yer edinmiş, sosyal ve ekonomik hayat üzerinde derin izler bırakmış, sosyal hayatta sosyal hizmetlerin gerçekleşmesinde bir aktör olarak devletin yanında yer almıştır (Kazıcı, 2014, s. 11). Berki ise vakıf müessesini şöyle tanımlamaktadır: "Gaye bakımından hukuk-ı tasarruf iki kısma ayrılır. Biri müteakıl ihtiyaç ve menfaatleri ve diğeri insanî yardımı istihdaf eder. Birinci kısım yaşamak zaruretinin ve ikinci kısım ahlâk-ı fâzılanın icabıdır. Gayesi devamlı yardım teşkil eden kısma hukuk lisanında vakıf denir" (Berki, 2006, s. 9). Yardımlaşma esasına dayanan vakıf müessesesi sosyal hayatın sağlıklı devam edebilmesi için özellikle doğal afet, savaş, isyan, ihtilal ve anlaşmazlıkların meydana geldiği dönemlerde önemli bir görev üstlenmiştir. Bu bağlamda vakıf tesisler, bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması açısından önemli eserler olarak değerlendirilmektedir (Kazıcı, 2014, s. 51-4).

Günümüzde sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan diğer bir bileşen derneklerdir. 4.11.2004 tarihli 5253 Sayılı Dernekler Kanununun 2. maddesine⁶ göre dernek "kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarını" ifade etmektedir. Vakıf ve derneklerin ortak bir özelliği kâr veya ticari kazanç amacı gütmeksizin isteğe bağlı olarak çoğu zaman insanlara faydalı olma amacıyla kurulan gönüllü kuruluşlar olmasıdır (Uğur, 2011, s. 55). Gönüllü kuruluşlar ise genel olarak sivil toplum kuruluşları olarak tanımlanmaktadır.

Devletin ve özel şirketin dışında kalan, kar gütmeyen kuruluşlar, sendikalar, aktivist gruplar, yardım organizasyonları, meslek odaları, dernekler, vakıflar, dini kuruluşlar ve platform gibi gruplar sivil toplum örgütlerinin (STÖ) bileşenleri olarak değerlendirilir (Uğur, 2011, s. 23). Bu bağlamda STÖ'ler küçük derneklerden profesyonel kuruluşlara kadar birçok bileşeni bünyesinde barındırmaktadır (Akatay ve Yelkikalan, 2007, s. 9). Sendikalar ve mesleki kuruluşların yanında yasal zeminde dernekler ve vakıflar STÖ'lerin önemli iki unsurunu oluşturmaktadır (Uğur, 2011, s. 46). Nitekim Erdem (2013), vakıf ve derneklerin önemini şöyle açıklamaktadır:

Günümüzde demokrasi, insan hakları, toplum kalkınması halkın gönüllü teşekküller eliyle yönetime ve kalkınmaya katılması gibi girişimler ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda vakıflar ve dernekler en önemli sivil toplum kuruluşlarını teşkil ederler. Bu kuruluşlar

⁶ <https://www.dernekler.gov.tr/tr/mevzuat/kanun/5253-dernekler-kanunu.aspx>, Erişim tarihi: 02.08.2017

bulundukları ülkelerin, eğitimine, kültürüne, ekonomisine, sosyal ve siyasal hayatlarına büyük katkı sağlamaktadırlar (s. 4).

Bu bağlamda günümüzde toplumun gelişimi açısından STÖ'lerin önemli aktörler haline geldiği görülmektedir. Özellikle geçmişle kıyaslandığında STÖ'lerin maddi güçlerini artırdığı gibi toplumun diğer paydaşlarını etkileme potansiyelinde de artış olduğu anlaşılmaktadır (Tayşir ve Pazarcık, 2011, xı). “Sivil toplum kuruluşları, insanları birbirinden bağımsız, yalıtılmış varlıklar gibi kendi başlarına hareket edebilen bireyler olmaktan çıkararak sosyal hayatın içine katmaktadır” (Kalaycı, 2016, s.5). Dünyada özellikle sosyal sorunların çözümünde devletlerin ilgisiz kalması ya da zayıf olmasından dolayı gösterdiği çabanın yetersiz kalması bu sorunların çözümünde devlet dışında gönüllük esasına dayalı çalışan örgütlere olan ihtiyacı artırmaktadır. Bu bağlamda insan hakları, sağlık, yoksulluğun azaltılması, eğitim ve çevre gibi konularda önemli faaliyetler gerçekleştiren STÖ'ler özellikle insani yardım konularında da büyük bir çaba sarf etmektedir (Shaw, 2003). İnsani yardım ve iyileşmenin en gerekli olduğu dönemlerden biri afet sonrasına denk gelmektedir. İnsanlık tarihinin bir parçasını oluşturan ve dünyanın birçok yerinde yaşanan afetler sonrasında STÖ'ler yardımlaşma ve insanî iyileştirme sürecinde önemli katkılar sağlamaktadır (Yavuz, 2014, s. 158). Chanda ve Acosta (2009, s. ix) insanî iyileşmeyi, sosyal ve günlük rutinlerin yeniden inşa edilmesi ile fiziksel, zihinsel ve refahî destekleyen yapının tesis edilme süreci olarak tanımlamaktadır. STÖ'lerin esnek bir yapıya sahip olması ve gönüllülük esasına dayalı olması afet sonrası iyileştirme sürecini hızlandırmaktadır. Bir sosyal afet olarak zorunlu kitlesel göç sonrasında zorunlu göçmenler, mülteciler, sığınmacılar Kalaycı'ya (2016, s. 3) göre göç ettikleri ülkelerde çoğu zaman birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. STÖ'ler ekonomik, sosyal, kültürel ve danışmanlık gibi birçok alanda hizmet sunarak bu sorunları minimize etmeye çalışmaktadır.

3. Türkiye'ye Gerçekleşen Göçler ve Suriye Göçü

Zaman geçtikçe birçok ülke daha göç sürecine müdahil olmaktadır (Castles ve Miller, 2008, s. 14). Şüphesiz yoğun göç sürecine dâhil olan ülkelere biri de Türkiye'dir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte Türkiye'ye gerçekleşen nüfus hareketleri günümüze kadar farklı biçimlerde ve miktarlarda devam etmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin bir göçmen ülkesi olduğu söylenebilir. Hatta Türkiye'ye göç, cumhuriyetin kuruluşundan önce de başlamıştır. Balkan ülkelerinin bağımsızlığı ile birlikte Balkanlardan çok sayıda Müslüman Türkiye'ye göç etti. Bu göç akımı Yunanistan ile gerçekleştirilen mübadele ile devam etti. Benzer bir biçimde daha sonra İran, Irak ve Afganistan olmak üzere politik ve ekonomik nedenlerden dolayı değişik ülkelere Türkiye'ye nüfus hareketleri gerçekleşti (Erkiner, 2016, s. 139). Yakın zamanda ise Suriye'den Türkiye'ye kitlesel nüfus hareketi gerçekleşti.

“Arap Baharı” olarak tarif edilen sürecin Suriye'ye yansımaları ile birlikte 15 Mart 2011 tarihinde Suriye'de rejim karşıtı gösteriler başlamış ve kısa bir sürede Suriye önemli bir çatışma alanına dönüşmüştür. Meydana gelen yoğun çatışmalarla birlikte Suriye'den insanlar genellikle kitlesel halde göç ederek komşu ülkelere sığınmıştır. Bu ülkelerin başında ise Türkiye gelmektedir. Suriye'den Türkiye'ye ilk kitlesel nüfus hareketi 29 Nisan 2011 tarihinde başlamış ve göç trafiği devam etmektedir (Erdoğan, 2015a, s. 1-5).

Yavuz'a göre “savaş; ülkelerin savaş ve beyin gücünü, ekonomik ve doğal zenginliklerini, toplumsal ve kültürel değerlerini ve uzun yıllar boyunca yapılan yatırım ve üretimle sağlanan bütün birikimini çok kısa bir sürede yok edilebilecek büyüklükte bir afettir” (Yavuz, 2014, s. 54). Nitekim Suriye'de de öyle oldu. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) göre; Suriye birçok alanda önemli bir tarihsel geçmişe sahiptir. Suriye'nin bulunduğu coğrafya, Helen, Roma, Bizans, Osmanlı ve İslam da dâhil olmak üzere birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Suriye'nin M.Ö. 3000'lere kadar uzanan bu konumu zengin bir sanat ve kültüre sahip olunmasında belirleyici olmuştur. Antik Halep Kenti, Antik Busra Kenti, Antik Şam Kenti, Kuzey Suriye Antik

Köyler, Krac des Chevaliers ve Salah El-Din Kalesi ve Palmira harabeleri mekânları UNESCO dünya kültür mirasları listesinde bulunmaktaydı. İç çatışmalarla birlikte bu mekânların çoğu ya yıkıldı ya da zarar gördü. İç çatışmaların başladığı 2011 yılından sadece bir yıl önce Avusturalya'dan yaklaşık 2.7 milyondan daha fazla turist Suriye'yi ziyaret etmişti. İç çatışmaların başlaması ile birlikte Suriye'de yaklaşık 2 milyon insan ya hayatını kaybetti ya da yaralandı. Hayatlarını kaybedenlerin arasında yaklaşık 24 bin çocuk vardı. 4 okuldan biri hasar gördü, hastanelerin yarısından fazlası artık işlev görmüyor. Nüfusun yarısından fazlası yerinden oldu (UNHRC)⁷. Bu bağlamda Suriye'de meydana gelen gelişmeler bir kriz olarak değerlendirilmekte ve sosyal afetin önemli bir örneğini oluşturmaktadır.

Nüfusun yarısının yerinden olduğu Suriye'de yaklaşık 6 milyon insan ülke dışına göç etti⁸. Ülke dışına göç eden Suriyelilerin tamamına yakını Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır gibi komşu ülkelere sığındı. Sayılar sürekli değişmekle birlikte göç edenlerin yaklaşık % 5'i gelişmiş ülkelere göç etti (Erdoğan, 2015b, s. 318). BMMYK'ya göre⁹ ise Suriyeli göçmenlerin % 87'si Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'a göç etti. Türkiye, zorla yerinden olan Suriyelilerin en çok göç ettiği ülke oldu. Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün 11.10.2018 tarihi itibarı paylaştığı son istatistiklere göre¹⁰ Türkiye'de geçici koruma kapsamında kayıtlı olan 3.585.738 Suriyeli göçmen var. Ülke dışına göç eden 10 Suriyeliden 9'u geçici barınma merkezlerinin içinde değil dışında ve büyük çoğunluğu kent merkezlerinde ikamet ediyor. Bu bağlamda kent merkezlerinde Suriyeli göçmenler konut, istihdam, sağlık ve eğitim olmak üzere birçok sorunla karşılaşmaktadır. Nitekim Ager ve Strang'a (2008, s. 166) göre bu unsurlar uyum sürecinin temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Türkiye'de bulunan bir Suriyeli göçmen kayıt yaptırmadığı takdirde hiçbir haktan faydalanamamaktadır (Köseoğlu, 2015, s. 226). Kitlesel göç hareketlerinin başladığı dönemde oldukça fazla kayıt dışı Suriyeli göçmenin oluşu Suriye göçünün özellikle ilk aşamasında vakıf, dernek ve STÖ'ler bu konuda önemli hizmetler sundu ve sunmaya devam etmektedir. Suriye göçü ile ilgili "geçici-kalıcı" tartışması devam ederken Erdoğan'a (2015b, s. 342) göre kısa, orta ve uzun vadede projeksiyonların yapılması gerekmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türkiye'ye gerçekleşen kitlesel insanî göç krizlerine STÖ'lerin ilgisiz ve sınırlı müdahalesinin aksine (İGAM, 2014) Suriye göçü için gösterdiği çaba ve bu çabanın uyum sürecine katkısı dikkate değerdir.

4. Kentlerde Yaşayan Zorunlu Göçmenler ve STÖ'ler

Suriyeli göçmenler için mülteci, sığınmacı, misafir gibi farklı kavramlar kullanılsa da bu kavramların hukukî ve sosyolojik karşılığı tartışılmaya devam etmektedir. Göçmen kavramı daha kapsayıcı bir kavram olduğu düşünüldüğünden bu kavramın kullanılması tercih edilmiştir. Mülteci ve sığınmacılar dâhil uluslararası zorunlu göçmenlerin büyük çoğunluğu kamp olarak tarif edilen geçici barınma merkezlerinde değil kentlerde yaşamaktadır (Kahraman ve Kayhya Nizam, 2016, s. 808). Nitekim 11.10.2018 tarihi itibarı ile Türkiye'de geçici koruma kapsamındaki 3.585.738 Suriyeli göçmenin 177.376'sı geçici barınma merkezinde ikamet ederken 3.408.362'si geçici barınma merkezlerinin dışında ikamet etmekteydi¹¹.

Geçici barınma merkezlerinin dışında ikamet eden göçmenlerle ilgili yapılan tartışmalarda karşılıklı uyum konusu ön plana çıkmaktadır. Uyum genel bir ifade ile bölge halkının ve göçmenlerin karşılıklı yasal, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda bir değişmeyi barındıran bir sürece işaret etmektedir (Sirkeci, Yücesahin ve Şeker, 2015, s. 3). Özellikle göçmenlerin barınma ihtiyacının karşılanması, istihdam koşullarına sahip olması, sağlık ve eğitim imkânlarına erişimi uyum sürecinin

⁷ <https://searchingforsyria.org/tr/suriye-de-neler-oluyor/>, Erişim tarihi: 23.08.2017

⁸ <http://www.dw.com/tr/suriyeli-m%C3%BClteci-say%C4%B1s%C4%B1-5-milyonu-ge%C3%A7ti/a-38217370>, Erişim tarihi: 24.08.2017

⁹ <https://searchingforsyria.org/tr/suriye-de-neler-oluyor/>, Erişim tarihi: 23.08.2017

¹⁰ http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 Erişim tarihi: 16.10.2018

¹¹ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, Erişim tarihi: 16.10.2018

önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Ager ve Strang, 2008, s. 166). Nitekim kültürleşme ve uyum sürecinin sağlıklı bir şekilde yönetilememesi durumunda ise göçmen bireyler, stres ve uyumsuzluk, sosyal izolasyon yaşama ve ötekileştirilme riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir (Karataş, Adıgüzel ve Ünal, 2018). Özellikle bu durum geçici barınma merkezlerinin dışında yaşayan göçmenler için önemli sorun alanları olarak yer almaktadır. Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenler için eğitim, sağlık ve diğer temel hizmetlere erişim ile ilgili yasal düzenlemeler bulunsa da pratikte bu hizmetlere erişmek çok kolay olmamaktadır (Mackreath ve Sağnıç, 2017, s. 24).

Türkiye çeşitli afetlere maruz kalan bireylere yaptığı yardımlar konusunda gayri safi milli hasılaya oranla önemli bir bütçe ayırarak dünyada birinci sıraya yerleşse de kent merkezlerinde yaşayan göçmenlerin bütün ihtiyaçlarını karşılama konusunda yetersiz kalmaktadır. Çatışma sonucu göç etmek zorunda kalan bireyler Suriye göç örneğinde olduğu gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere sığınmaktadır. Bu bağlamda göçmenlerin çeşitli sosyal hizmetlere erişimi oldukça zorlaşmaktadır (Küseoğlu, 2015). Bu süreçte STÖ'lerin Suriyeli göçmenlere yönelik gerçekleştirdiği faaliyetler göç sürecinin önemli bir parametresini oluşturmaktadır. Dahası Suriyeliler tarafından kurulan ve Suriyeli göçmenlere hizmet veren STÖ'ler gündelik hayatın akışında aktif rol almaktadır. Bu bağlamda, İçişler Bakanlığı Şanlıurfa İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü'nün verdiği bilgiye göre 03.10.2019 tarihi itibarı ile Şanlıurfa'da Suriyeler tarafından kurulan 26 dernek bulunmaktadır.

Dünya'da uluslararası göçmen kamplarının birçok sorunlu tarafları olmakla birlikte göçmenlerin temel ihtiyaçlarının belirli kurum ve kuruluşlar tarafından karşılanması açısından önemli fırsatlar da sunmaktadır. Bu bağlamda kentte ikamet eden zorunlu göçmenler birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Hatta çoğu zaman sorununu bildirecek bir merci bulamamakta ya da böyle bir bilgiye sahip olamamaktadır. Başka bir ifade ile zorunlu göçmenler yabancısı olduğu kentlerin karmaşasında kaybolmaktadır. Böyle bir süreçte toplumun kılcal damarlarına ulaşan STÖ'lerin göçmenlere ulaşımı önemli hale gelmektedir. Böyle önemli bir misyonu üstlenen STÖ'lerin sayısı, çalışma alanları, nitelikleri, çalışma süreleri, eleman sayıları ve yeterlilikleri, yararlandıkları fonlar, hedef kitlelerin genişliği, ortaklıkları, karşılaşılan engeller ve zorluklar, ihtiyaçlar ve başarı öyküleri İltica ve Göç Araştırma Merkezine (İGAM, 2014) göre kamuoyu ve yetkililer tarafından yeterince bilinmemektedir. Sadece Ulusal STÖ'ler değil küçük çaplı yardım kuruluşları bile bulundukları bölgelerde kendi mahalle ve ilçelerindeki göçmenlere ulaşmaya çalışarak Suriye göç sürecinde yardım operasyonun önemli bir parçasını oluşturmuştur (Köseoğlu, 2015).

Kwok ve diğerlerine (2016) göre afetten hemen sonra afetzedelerin barınma ihtiyacının karşılanması, onlara gıda ve maddi yardımın dağıtılması, psikososyal desteğin sağlanması, geçim kaynaklarının yeniden inşa edilmesi ve onların refah seviyelerinin, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi gibi süreçler yer alır. Bu bağlamda özellikle göçün ilk aşamasında geçici barınma merkezlerinin dışında ikamet eden göçmenlerin güvenli bir ortama ulaşma, barınma, gıda, beslenme, sağlık ve diğer temel hizmetlere erişimi oldukça önemlidir. Göçle ilgili ulusal ve uluslararası aktörlerin daha çok geçici barınma merkezlerine odaklanması ve Suriyeli göçmenlerin yaklaşık % 90'nının ikamet ettiği kentlerdeki göçmenlerin kısmen göz ardı edilmesi özellikle yerel ve bölgesel STÖ'lerin yaptıkları çalışmaları daha da önemli hale getirmektedir. Kent merkezlerindeki Suriyeli göçmen sayısının hızla artması konuyla ilgilenen yerel ve ulusal yardım kuruluşlarının hedefini de kent merkezlerinde ikamet eden göçmenlere çevirmesine neden olmuştur. Konuyla ilgilenen yardım kuruluşları yaptıkları yardımlarla göçmenlerin hayatına bir katkı sunmaktadır (İGAM, 2014). STÖ'lerin esnek yapısı ve hızlı karar alabilmesi yardım faaliyetlerinde ve iyileştirme sürecinde aktif rol almasına imkân sağlamaktadır (Yavuz, 2014, s. 158).

STÖ'lerin en çok çalıştığı alanlar göçmenlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Şüphesiz göçün ilk aşamasında en çok ihtiyaç duyulan alan da budur. Yerel, ulusal ve Suriyeli göçmenler tarafından kurulan STÖ'ler bu konularda önemli görevler almaktadır. Ancak çatışmanın devam etmesi, göçmenlerinin kalışının sürmesi ve kalıcılığa dair kanaatin güçlenmesi ile birlikte STÖ'lerin

da yardım alanları çeşitlenmekte; eğitim, istihdam, toplumsal kabul ve uyuma harcanan mesai artmaktadır. Kaya'nın yaptığı çalışmada belirtildiği gibi (2015) Suriye kökenli bazı dernekler; temel ihtiyaçlarının yanında tiyatro, resim, müzik, oyun vb. yöntemlerle göçmenleri rehabilite etmeye çalışmakta, göçmenleri insan hakları ve demokrasi ve yurttaşlık konularında bilgilendirmekte, dil eğitimi kursları düzenlemektedir.

Şanlıurfa'da birçok dernek, vakıf ve STÖ bir araya gelerek "Şanlıurfa Sivil Toplum Örgütleri (STÖ) İnsani Yardım Platformu"nu oluşturmuşlar. Bu platforma üye her yardım kuruluşunun yardım dağıtacağı bölgeler ayrıdır. Böylece her yardım kuruluşunun benzer bölgelere yardım götürme ihtimalleri azalmaktadır. Bu Platformunun ilgili kişileri ile yapılan görüşmelerde belirtildiği üzere Şanlıurfa'da her mahallenin bir sorumlusu vardır. Bu mahalle sorumluları daha önce mahallede ikamet eden göçmenin durumu ile alakadar olduğu gibi mahalleye yeni gelen göçmenin durumunun tespit edilmesi ile de görevlidir.

Suriyeli afetzedeler dil ve kültür farkından dolayı kültürleşme problemi yaşamaktadırlar (Karataş ve Baloglu, 2018). Dolayısıyla ihtiyaçlarını tam olarak anlatamamakta ve yardım kuruluşlarına doğrudan ulaşma imkânı bulamamaktadır. Göçmeler kendi dillerini ve kültürlerini bilen yardım kuruluşları tarafından daha iyi anlaşıldığını ifade etmektedir (Köseoğlu, 2015, s. 234). Şanlıurfa'da yerel ve ulusal STÖ'lerde çalışan kişilerin birden fazla dili konuşması (Arapça, Kürtçe, Türkçe) ve bazı STÖ'lerin (İHH, Şanlıurfa STÖ İnsani yardım Platformu, vb.) Suriyeli göçmenleri bu tür işlerde istihdam etmesi sorunun şiddetini azaltmaktadır.

Şanlıurfa'da STÖ'ler sadece Suriyeli göçmenlerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgilenmiyorlar. Bölge halkıyla Suriyeli göçmenler arasında bütünleşmeyi sağlamak üzere çeşitli sosyal faaliyetler de gerçekleştiriyorlar. Bölge halkıyla Suriyeli göçmenler arasında düzenlenen spor müsabakaları bu sosyal faaliyetlerden biridir. Bu spor müsabakaları düzenleyicilerden biri olan Şanlıurfa STÖ İnsani Yardım Platformu başkanı Osman Gerem karşılaşmayla ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

Bir huzursuzluk, bir fitne çıkarmak isteyen şer güçlere karşı bir dizi tedbir amaçlı çalışma başlattık. Türk ve Suriyeli tarafları sağduyu ve akliselimle hareket etmeye davet ediyoruz. Huzurumuzu bozmak isteyenlere fırsat verilmemesi için gayret ediyoruz. Kardeşliğimizi pekiştirmek için bu dostluk maçı düzenlendi. Güzel ve faydalı olan bu organizasyon kardeşliğimizi kimsenin bozamayacağını göstermesi açısından büyük önem taşıyor¹², şeklinde değerlendirdi.

STÖ'lerin temel amaçlarından biri de belli bir konuda kamuoyunun oluşmasını sağlamaktır. Yerleşik halk ile göçmenler arasında meydana gelen huzursuzluğun minimize edilmesinde STÖ'lerin bu çabası belirleyici olmaktadır. STÖ'ler Suriyelilere yönelik dışlayıcı davranışların arttığı dönemlerde de Şanlıurfa'da aktif rol alarak olayların yatıştırılmasında liderlik etmektedir. Bu liderlik toplumsal kabul ve uyumun gerçekleşmesinde hayati öneme sahiptir. Örneğin Suriyelilere yönelik bazı olumsuz davranışların sergilenmesinin hemen akabinde Şanlıurfa'da Türkiye, Irak ve Suriye menşeli STÖ temsilcileri ve âlimler 'Halkların Huzuru İçin Sivil Tedbirler Çalıştayı'yı düzenlemiş ve alınması gereken tedbirleri sıralamıştır.¹³

Sadece ulusal ve yerel STÖ'ler değil Suriye menşeli birçok STÖ de Şanlıurfa'da Suriyelilerin uyum süreçlerinde etkin olarak çalışmaktadır. Göçün meydana getirdiği sorunlara daha kolay çözüm bulma arzusu ve biriyle dayanışma isteği dernekleşmeyi teşvik etmektedir (Apak, 2015, s. 277). Suriyeli STÖ'ler yerel ve ulusal STÖ'ler gibi hem temel ihtiyaç konularında göçmenlere yardım etmektedir hem de göçmenlere meslek edindirme kursları, dil öğretme kursları, sosyal kaynaştırma

¹² <http://www.urfastk-iyad.org/haberler/turk-suriyeliler-biz-kardesiz-macinda-bulustu/>, Erişim tarihi: 15.08.2017

¹³ <http://www.gazeteipekyol.com/yasam/stklar-toplumsal-huzur-istedi-4134.html>, Erişim tarihi: 22.08.2017

ve eğitim faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Suriyeli göçmenler tarafında kurulan derneklerin bir kısmı ise iç çatışmanın yol açtığı göçün sosyolojik bir sonucu olarak bu süreçte meydana gelen tahribat ve psikolojik travmaları iyileştirmeye odaklanmaktadır (Kaya, 2015, s. 268). Örneğin bir dernek ve vakfın desteğiyle Şanlıurfa'da açılan "Karanlıkta Bir Işık: Suriye Söz Okulu" yüzlerce Suriyeli göçmen çocuğunun eğitim-öğretim görmesine olanak sağladı. Okul sadece çocuklara eğitim imkânı sağlamadı aynı zaman da öğretmenlere de iş fırsatı sundu. Çünkü bu derneğin eğitim faaliyetleri sonucu okulda 20 öğretmen, 2 hizmetli ve 1 doktor iş bulma fırsatını yakaladı¹⁴. Benzer bir biçimde başka bir dernek tarafından Şanlıurfa'da Said Model-i Okulu açıldı. Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğüyle ortak çalışan bu okul yaklaşık 700 göçmen çocuğa eğitim hizmetini sunma kapasitesine sahiptir.¹⁵ Suriye kökenli dernekler sadece göçmenlere odaklanmamakta Arapça öğrenmek isteyen bölge halkına yönelik kurslar da düzenlemektedir. Bu bağlamda bölge halkı herhangi bir ücret ödemeden Arapça kursuna gitme fırsatına sahip olmaktadır. Bu kurslar aynı zamanda bütünleşme sürecine bir katkı sağlamaktadır.

5. Yöntem

Bu çalışmanın temel amacı daha önce ifade edildiği gibi bir sosyal afet olarak Suriye göç sürecinde STÖ'lerin gerçekleştirdiği faaliyetleri analiz etmeye çalışmaktır. Nitel yöntemden yararlanılarak gerçekleştirilen bu çalışmada görüşme tekniği uygulanmıştır. Bu amaç üzere çalışmanın evreni olarak belirlenen Şanlıurfa'da STÖ'lerin yöneticileri, sahada yardım dağıtarak ve sosyal faaliyetler gerçekleştirerek Suriyeli göçmenlerle yakın temas kuran mahalle sorumluları, kurs ve örgün eğitim öğretmenleri ve organizatör gibi farklı alanlarda çalışan 20 kişi ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakat gerçekleştirilen STÖ'ler arasında İHH, Şanlıurfa Sivil Toplum Kuruluşları İnsani Yardım Platformu, Hayrat İnsani Yardım, Mülteciler Derneği, Suriyeli göçmenler tarafından kurulan Umut Köprüsü, El-hemedi Yardım Derneği ve Biz Buradayız Derneği yer almaktadır. Bununla birlikte Suriyeli göçmenlere yönelik faaliyetleri detaylı analiz etmek üzere Şanlıurfa'daki sendikalar ziyaret edilmiştir. Ayrıca Suriyeli göçmenlere sunulan hizmetlerin kamu bileşenleri olan Şanlıurfa İl Göç İdaresinin; Milli Eğitim Müdürlüğü'nün; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün de görüşlerine başvurulmuştur. Yapılan mülakatlar kayıt altına alınıp daha sonra veri analizine geçilmiştir. Çalışmanın saha araştırması 2017 yılının yaz döneminde gerçekleştirilmiştir.

6. Bulgular

Suriye'den Türkiye'ye 2011 yılında kitlesel göç hareketinin başlaması ile birlikte mekânsal dinamiklere bağlı olarak Şanlıurfa'da kısa süre içerisinde büyük bir Suriyeli göçmen nüfusu oluştu. Göçün ilk sürecinde Suriyeli göçmen nüfusunun önemli bir kısmı geçici barınma merkezlerinde kalırken daha sonra göçmen nüfusunun yaklaşık % 90'ı kent ve ilçe merkezlerinde kalmaya başladı.¹⁶ Şanlıurfa kent merkezine yönelen Suriyeli göçmenleri başta temel ihtiyaçlarının karşılanması olmak üzere birçok konuda sorun beklemekteydi. Devlet temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere kentteki Suriyeli göçmenlere harcamalarını yapması için bir harcama kartı verse de göçün ilk sürecinde göçmenlerin önemli bir kısmı bundan habersizdi. Ayrıca göçmenlerin böyle bir imkândan yararlanması için resmi kaydı bulunması gerekiyordu. Böyle bir süreçte göçmenlerin temel ihtiyaçların önemli bir kısmı STÖ'ler tarafından karşılandı ve karşılanmaya devam etmektedir. Görüşme yapılan STÖ çalışanları bu süreci şöyle değerlendirdiler:

Genlerimizde bir vakıflık kültürü olduğu için dernekler yardımlaşma konusunda bir yabancılik çekmedi. Entegre olup yardımların dağıtılmasında, diyalogların kurulmasında. Başka bir ülkede böyle olmazdı, feci durumlarla karşılaşılabilirdi.

¹⁴ <https://aciktoplumvakfi.org.tr/projeler/karanlikta-bir-isik-suriye-soz-okulu/>, Erişim tarihi: 23.08.2017

¹⁵ <http://www.sanliurfa63.com/sanliurfa-da-suriyeliler-icin-700-kisilik-okul/4885/>, Erişim tarihi: 25.08.2017

¹⁶ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, Erişim tarihi: 16.10.2018

Büyük bir kaos oluşabilirdi. Devletin önemli bir yükünü STÖ'ler almış diyebiliriz (A1).

Allah'a şükür çevremiz çok geniş, akrabalarımız, kariyerimiz var. Birisine 1000 TL yardım et dediğim hemen çıkarıp veriyor. Tüp lazım onu alıyoruz, şeker mi lazım onu alıyoruz, bayram geldi elbise mi lazım onu alıyoruz. Geçenlerde gittim felsefe hocasının çocuklarına elbise aldım (A5). Ben ilk zamanlarda ailelere yardım etmeye gittiğimde çocuklar kaçıp gidip saklanıyorlardı. Soruyordum bunlar niye kaçıyorlar. Diyorlardı ki orada askerler gelip çocukları götürüyordu, ondan korkuyorlar. Uçak geçtiğinde korkuyorlardı, uçak bizi bombalar diye. Zamanla o psikolojiden uzaklaştılar. Geçenlerden ben Abud'un kızına hediye götürdüm, arkadaşlarına bu benim babamdır diyor (A8).

Yapılan yardımlarda gıda, elbise gibi temel ihtiyaçlar öndedir. Bu yardımları zaten yapıyoruz fakat yeterli değil bu yardım kalemlerini çeşitlendiriyoruz, örneğin ulaşımının kolaylaşması için geçenlerde elektrikli motosiklet dağıttık (A5).

Afet sonrasında afetzedelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve korunması devletlerin sorumluluğunda olsa da her bireye bu imkân sağlan(a)mamaktadır. Yukarıda STÖ çalışanlarının da sözlerinden anlaşıldığı gibi STÖ'lere erişimin kolay olması, resmi kurumlara göre STÖ'ler ile daha samimi bir diyalogun kurulabilmesi ve STÖ'lerin ihtiyaç sahiplerine daha hızlı cevap verebilmesi gibi özelliklerinden dolayı afet sonrası STÖ'ler afetzedelere hizmet sunan önemli bileşenler olarak yerini almaktadır. Bu bağlamda Suriye göç sonrasında özellikle kent merkezlerinde göçmenlere hizmet sunumunda STÖ'lerin önemli rol aldığı bilinmektedir (Apak, 2015).

Türkiye'de Suriyeli afetzedelere yönelik açılan geçici barınma merkezleri ilk süreçte temel ihtiyaçların sunulması konusunda bir takım sorunlar yaşasa da kısa süre içerisinde önemli bir mesafe aldı. Ancak daha önce ifade edildiği gibi Suriyeli göçmenlerin yaklaşık % 90'ı kent merkezlerinde yaşamaya başladı. Mackreath ve Sağınç (2017, s. 20) göre devletin ilgisini yoğunlaştırdığı geçici barınma merkezlerinin haricindeki göçmenlerin ihtiyaçlarına çoğu zaman STÖ'ler cevap verdi. Görüşme yapılan geçici barınma merkezinde görevli, kampın zaman içindeki dönüşümünü; STÖ çalışanı ise esas olarak barınma merkezinin dışındaki göçmenlerin yardıma daha fazla ihtiyacı olduğunu ve ihtiyaç tespit etme sürecini şöyle açıkladı: Mesela 6 sene önce çadırlar kurulduğunda çok zor imkânlar vardı, şimdi oradaki koşullar şehir merkezinde yok. Okul ne desen var, sistem oturdu, insanlar alıştı. Çarşı var, alışveriş merkezlerimiz var, tam bir şehir oldu. Biz çok farklı bir boyuttan başka bir boyuta geldik. Onlar da böyle dönüşeceğini tahmin etmiyorlardı. Eğitim, sağlık, beslenme, barınma koşulları çok çok iyi. Oradaki eğitim şehir merkezinde bile yok (A2).

Kampta yaşayan Suriyelinin yardıma ihtiyacı fazla olmaz. Şehir merkezinde yaşayan ve kırsal kesimde yaşayan Suriyelinin yardıma ihtiyacı oluyor. Kırsal kesimlerde, köylerde yaşayan Suriyelinin daha çok ihtiyacı oluyor. Her ilçenin de sorumluları var. Onlar muhtarlıklar aracılığıyla köylerinde ihtiyaç sahiplerinin olup olmadığını tespit ediyor (A11).

Bazı afetlerin özelliklerinden biri, kişinin sahip olduğu eşyanın ya da yakın akrabasının çoğunu bir anda kaybetmesi ve temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayacak duruma gelmesi ve psikolojik olarak travmalarla sonuçlanmasıdır. Bir sosyal afet olarak zorunlu kitlesel göçler bunlardan biridir. Çatışmalı bölgelerden kaçarak zorunlu göçe maruz kalan kişilerin acil hareket

etmesi gerektiğinden sadece yükte hafif pahada ağır eşyalarını yanlarını alabilmekte ve çoğu zaman bu değerli eşyalarını yol harcırahı olarak kullanmak zorunda kalmaktadır (Bayrak, 2018, s. 31). Diğer taraftan bireylerin yeni girdikleri kültürün özelliklerini kabullenebilmeleri, sosyo-kültürel uyumlarının gerçekleşebilmesi, psikolojik krizler yaşamamaları için sistematik bir şekilde psiko-sosyal destek sunulması ayrıca önem arz etmektedir (Aşkın, 2017; Karataş, 2019). Bu durumda temel ve psikolojik ihtiyaçların STÖ'ler tarafından karşılanması ve afetzedelerin sosyo-psikolojik durumları göz önünde bulundurularak onlarla temas kurulması oldukça önemli hale gelmektedir. Görüşme yapılan bir STÖ temsilcisi bu konudaki düşüncelerini şöyle anlattı:

Evidir, barkıdır, tarlasıdır, arazisidir, hayvanıdır, onların hepsini kaybetmiş. Ben burada kayıt yapan arkadaşlara şöyle diyorum. Her içeriye giren Suriyeliye biraz önce annesini, babasını ya da bir yakınına savaşta kaybetmiş, savaştan kaçmış ve gelmiş kendini derneğin için atmış, olaya bu gözle bakın diyorum, böyle yaklaşacaksınız. Siz nasıl insansınız, nasıl Müslümansınız, yardımlarınız neden gecikti diyebilir. Düşünün 5 çocuğunu kaybetmiş biri, o şu anda eşinin ve kalan çocuklarının karınlarını nasıl doyurabilir onun derdinde. 9 çocuğunu kaybeden biriyle karşılaştım, bütün ailesini bombalamışlar, o ile hanımı sadece kurtulmuş, bütün çocukları şehit olmuş. Yaşadığı şeyler basit değil (A3).

Bazı afet türlerinin temel özelliklerinden biri de ani gerçekleşmesidir. Suriye göç sürecinin çok kısa bir sürede gerçekleşmesi, birkaç ay içerisinde binlerce Suriyeli göçmenin Şanlıurfa kent merkezine gelmesi STÖ'lerin yardımlaşma faaliyetlerini zorlaştırmış, bazı bölgelerde mükerrer yardımların yapılmasına neden olurken diğer bölgelerdeki göçmenlere yardımların ulaşmasına engel olmuştur. Böyle bir probleme çözüm bulmak için STÖ Şanlıurfa İnsani Yardım Platformu başkanı ile yapılan görüşmede başkan yardımların rastgele değil bir sistematığe göre gerçekleştirildiğini şöyle açıkladı:

Burada STK'lar birliği var. STK'lar birliği Şehri bölgelere ayırmış, hangi STK'nın hangi bölgede çalışacağı bellidir, bir STK kafasına göre istediği bölgede yardım dağıtmıyor. Yardım yapmadan önce aileleri yardıma olan ihtiyacını tespit ediyoruz ve rapor alıyoruz. Yardıma olan ihtiyacına göre 3 grup belirlemişiz. Gelen yardım hepsine yetiyorsa 3 gruba da veriyoruz, yetmiyorsa 1. Derecede ihtiyacı olan kişilere veriyoruz. Bunlar genellikle dul kadınlar ve yetim çocuklar oluyor (A14).

Platformdan alınan yardımlar belli mahallelerde dağıtılıyor, rastgele dağıtılmıyor. Ben Hacı Bayram Mahallesinin sorumlusuyum sadece orada yardım dağıtabiliyorum. Eğer kendi cebimden dağıtmak istiyorsam o zaman o yardımı istediğim yerde dağıtabilirim (A9).

Daha önce de ifade edildiği gibi STÖ'ler zorunlu göçmen, sığınmacı ve mültecilere yönelik gıda, barınma, sağlık, eğitim, danışma ve yönlendirme gibi birçok alanda hizmet sunmaya çalışmaktadır. STÖ'lar hayırsever bağışçılardan ve diğer örgütlerden destek alarak bu faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Şanlıurfa'da Suriyeli afetzedelere hizmet sunan STÖ'ler de başka örgüt, yardım kuruluşu ve bağışçılardan aldığı desteklerle hizmetleri yürütebilmektedir. Görüşme yapılan bir STÖ çalışanının belirttiği gibi bağış yapan kişiler bazen özel istekte bulunmakta ve yardımlar, yardımı yapan kişilerin istekleri doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. :

Gelen yardımlar farklı kalemlerden oluşabiliyor. Mesela nakit yardımı gönderen kişi şöyle bir talepte bulunabiliyor. Yardımın şu kadar gıdaya, şu kadarı ulaşımaya ayrılacak diye. Mesela biz ihtiyaç sahiplerine ulaşım konusunda yardımcı olduk. Ya da mesela yardım gönderen kişi diyor ki sadece yetimlere dağıtılsın. Böyle bir yardım geldiği zaman biz sadece yetim olanlara dağıtıyoruz (A13).

Göç sonrası mülteci, sığınmacı ve zorunlu göçmenlere yönelik hizmetlerin önemli bir bileşenini de istihdam ve işgücü piyasasına erişim oluşturmaktadır. STÖ'ler afetten hemen sonra afetzedelerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken özellikle göç sonrasında uzun vadede göçmenlerin işgücü piyasasına erişimin sağlanması önemli hale gelmektedir. Ancak bazen hukukî engellerden dolayı bazen de sosyal nedenlerden dolayı mülteci ve sığınmacıların işgücüne erişimi yerleşik halka göre oldukça zor olmaktadır. STÖ'ler bu engelleri ortadan kaldırmak ve göçmenlerin istihdamını sağlamak için de çaba sarf etmektedir. Görüşme yapılan bir STÖ yöneticisi bu konudaki düşüncelerini ve çalışmalarını şöyle dile getirdi:

Kısa vadede öncelik alanımız kardeşlerimize gıda yardımı ve barınma imkânını sağlamaktır. Bunlar sağlandıktan sonra uzun vadede onlara bir iş imkânını nasıl sağlayabiliriz onun üzerinde çalışıyoruz, çünkü yardımlar geçicidir çalışma ise kalıcıdır. Şu anda onlara geçimlerini sağlayabilmeleri için seyyar arabalar dağıtıyoruz (A13)

Şanlıurfa'da sadece yerel ve ulusal STÖ'ler Suriyeli göçmenlere yardım gerçekleştirmemekte ve hizmet sunmamaktadır, uluslararası STÖ'ler de bu alanda faaliyet gerçekleştirmektedir. Konuyu Iraklı zorunlu göçmenler bağlamında ele alan Libal ve Harding'e (2011, s. 165-6) göre yerinden edinilmiş kişiler göç ettiği kentsel bölgelerde merkezi olmayan mekânlarda ikamet etmekte, yardım kuruluşlarını hem tanımamakta hem de yardım kuruluşlarına kolay bir biçimde erişememektedirler. Söz konusu yazarlara göre, yerel STÖ'lerin bu savunmasız gruplara ulaşımı daha kolay olmakta ve göçmenleri desteklemek üzere daha fazla çaba gösterebilmektedir. Görüşme yapılan yerel ve ulusal bazı STÖ'ler de bu bağlamda uluslararası kuruluşların proje kapsamında yapmış olduğu yardımların doğrudan Suriyeli göçmenlerin hayatlarına yansımadığını şu sözlerle dile getirdiler:

Suriyelilerle ilgili yapılan projeler, uluslararası yardımların hepsi Suriyelilere doğrudan yansımıyor. Suriyelilerle ilgili bir proje hazırlanıyor, o projeye Avrupa Birliğine başvuruluyor. O projeye ayrılan bütçenin % 60-70'i kişisel harcamalara gidiyor. Griye kalan bütçenin yarısı da diğer giderlere gidiyor. Ancak % 10-15'i kalıyor. Onunla da birkaç koli yapılıyor falan (A19).

Özellikle yabancı kuruluşlar o kadar çoklar ki o kadar çok para harcıyorlar ki ama derde deva olan bir şey yok. 5 yıldızlı otelde kalıyor, araba kiralanıyor, sekreter tutuyor, en lüks yerde yemek yiyor. Gelen fonların % 90'ı kendi kişisel masrafı oluyor, % 10'u ancak ihtiyaç sahiplerine yansıyor. İşte bir okula gidiyorlar, bir kampa gidiyorlar, birkaç çocuğun eline bir kaç küçük poşet veriyorlar içinde diş macunu, ıslak mendil yardım ettiklerini sanıyorlar (A20)

Zorunlu göç sonrası sosyal uyum diğer göç biçimlerine göre daha zor gerçekleşebilmektedir. Zorunlu göçmenlerin geldiği toplumun kültürüne ve sosyal çevresine uyum sağlaması çok kolay olmamaktadır. Dahası göçmen ile yerleşik halk arasındaki sosyal temasın kurulması bazen yıllarca mümkün olmamaktadır. Kalaycı'ya (2016) göre bu temasın kurulmasında STÖ'ler etkin rol oynamaktadır. Şanlıurfa'da bazı STÖ'lerin Suriyeli göçmenlerin taziye ve düğün gibi sosyal organizasyonlarına katılımı sosyal bütünleşmenin sağlanması ve arabuluculuk rolü açısından STÖ'lerin önemli faaliyetleri arasında yer almaktadır. Görüşme yapılan bazı STÖ çalışanları bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirdi:

Biz... Olarak bunu çok önemsiyoruz, kendi taziyelerimize, düğünlerimize katılmadığımız halde onların taziyelerine, düğünlerine iştirak ediyoruz. Maddi durumları iyi değilse katkıda bulunuyoruz. Mesela bazı ailelerin maddi durumları çok çok kötüdür. Biz o ailelerin bütün taziye masraflarını karşılıyoruz. Cenaze masrafları varsa onları karşılıyoruz, taziyelerinde oturuyoruz, arkadaşları davet

ediyoruz. İnanın müthiş seviniyorlar, kendi dertlerini unutuyorlar. Taziyelerinde, düğünlerinde bulunduğunuz zaman müthiş bir enerji alıyorlar. Çok olumlu tepkiler alıyoruz. Bunun örneklerini de yaşadık, bu bazı olumsuz durumların nasıl söyleyeyim şehrin asayişine de çok olumlu bir katkı sunuyor hiç farkında olmadan. Çoğu zaman polisle yapamadığınızı 1-2 tatlı cümleyle, 1-2 olumlu hareketle yapabilirsiniz. Şimdi kendi aralarında olumsuz bir durum yaşandığında hemen bizi arıyorlar, biz koşa koşa gidiyoruz. Diyorlar ...'dan gelmiş, tamam, ne dese kabulümüzdür. Biz de bu olumlu teveccühlerini halkların menfaati için kullanıyoruz. Bölge halkı şundan rahatsız olur, şundan olmaz diye söylüyoruz (A1).

Geçenlerde tanıdığım bir Suriyeli aile kendi arasında düğün yapacaklar. Gittim hiç bir şey yok, geline bir şey yapmamışlar. Neyse gittik biraz eşya falan aldık. Dedim böyle olmaz, gittim bir def de ayarladım. Bizim arabalarla konvoy da yaptık (A20).

Afetlerin insan psikolojisi üzerindeki etkisi bazen yılları alabilmektedir. Çatışma gibi can ve mal kayıplarının yoğun yaşandığı ortamlarda özellikle çocukların psikolojisi bu süreçten daha derin bir biçimde etkilenebilmektedir. Bununla birlikte zorunlu kitlesel göç gibi sosyal afet sonrası, hatta işgücü göçlerinde bile çocukların eğitim ve öğretim sürecinde okullaşma, devamsızlık, başarısızlık, ilgisizlik, dışlanma ve ayrımcılıkla ilgili birçok aksaklık meydana gelebilmektedir (İnce, 2016). Afet sonrası dönemde STÖ'lerin bu konuda yaptığı faaliyetler okullaşma oranının artırılmasına ve çocukların rehabilitasyonuna önemli katkılar sunmaktadır. Suriye göçü sonrasında Şanlıurfa'da bir dernek tarafından Milli Eğitim ile işbirliği yapılarak Suriyeli ailelerin çocuklarının eğitim-öğretimlerine yönelik açılan Said Modeli Okulu bu bağlamda hizmet sunan gönüllü kuruluşlar arasında yer almaktadır. Okulda görev yapan bir öğretmen yapılan görüşmede okulun faaliyetlerini şu cümlelerle açıkladı:

Said modelinin diğer okullardan farkı dernek desteğiyle kurulduğu için dernek bazen öğrencilerin ailelerine de yardım yapıyor. ... Bizim okul çok aktif, tiyatro tarzı programlar yapıyoruz, piknikler düzenliyoruz, seminerler düzenliyoruz, geziler düzenliyoruz, mezuniyet gecesi düzenledik. Özellikle çocukları kötü psikolojiden kurtarmak için bu tür sosyal etkinlikleri düzenliyoruz. Çünkü çocuklar çok kötü bir psikoloji ile gelmişlerdi, dersler sık sık karşılaşıyorduk. Mesela küçük bir deprem burada oldu çocuklar çok korktu. Bir güm sesi geldiğinde bile çok korkuyorlardı. Zor bir süreçten geçtiler. Buraya gelen çocukların illa ki ya annesini ya babasını ya kardeşini ya da bir akrabasını çatışmada kaybetmiştir. Bir bomba patlamasına bir silahlı çatışmaya şahit olmuştur. Mesela ilk geldiğinde ben bir şefkat gösterisinde bulunuyorum çocuk tedirgin oluyor. İlk süreçte bunu çok sık yaşadık daha yeni yeni o psikolojiden uzaklaşıyorlar (A19).

Dünyada zorunlu göçmen sayısının hızlı artışı göçmenlere hizmet sunan yerel, ulusal ve uluslararası aktörler arasında işbirliğinin gerekliliğini de artırmaktadır (Libal ve Harding, 2011, s. 165). Yerel STÖ'lerin bölgeyi daha iyi tanıması, göçmenlerin ihtiyaç analizini daha iyi yapması, oluşturmuş olduğu güven, ihtiyaçlara daha hızlı cevap vermesi ve yerel düzeyde bürokrasi ile kurmuş olduğu ilişki (Bayrak, 2018, s. 34) açısından göçmenlere hizmet sunmak daha kolay olmaktadır (Libal ve Harding, 2011, s. 165). Bu bağlamda Şanlıurfa'da yerel STÖ'ler Şanlıurfa'daki Suriyeli göçmenlere hizmet sunmak isteyen uluslararası STÖ'lere de yardımcı olmaya çalışmaktadır. Görüşme yapılan bir STÖ çalışanı bu konuyu şu sözlerle vurguladı:

Uluslararası yardımların bir kısmı da yerel yardım kuruluşları üzerinden yapılıyor. Çünkü onların hem alt yapısı yok hem ortamı bilmiyorlar (A20).

Saha araştırması sürecinde görüşülen birçok STÖ yöneticisi ve çalışanı özellikle göçün yoğun yaşadığı ilk dönemlerde afetzedelerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasının oldukça önemli

olduğunu fakat zamanın uzamasıyla birlikte temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik yardımların yeterli olmadığını ifade ettiler. STÖ'ler arasında ortak bir bakış açısının oluşmasının gerektiğini, özellikle istihdam, eğitim, bütünleşme gibi programlara ihtiyaç olduğunu ve göçmenleri geleceği hazırlamak için uzun vadede çalışmalar yapmak gerektiğini görüşme yapılan kişiler şöyle anlattı:

Artık geniş zamana yönelik planlar yapmak gerekir. Bu fabrika olur, meslek kazandırma olur, okul olur. Yardımlar bir yere kadar (A16).

Bir noktadan sonra geleceğe dair plan belirlemek gerekiyor. Meseleye bakış açıları ortak olması gerekiyor, her kurumun, sivil toplum kuruluşun bakışı değil. Bir felsefe oluşturulmak gerekiyor. Onları geleceğe hazırlamak gerekiyor (A7).

Toplumda bir uyum olması lazım. Uyum olmadığı zaman huzursuzluklar meydana geliyor. Bizim bu insanları bu insanların da bizi anlamaları gerekiyor. İnsanlar içinde yaşadığı toplumların genel kaidelerini bilmesi gerekiyor. Bu olmadığı zaman her iki tarafta zarar görmüş olacak. Bu da zamanla olacak. Onlar da anladılar ki burada artık misafir değiller. Tamam misafir dedik, geçici dedik, Suriye savaşının daha kaç sene süreceği daha kimse tahmin edemiyor.... Artık bir taraftan bu insanlar dönme umudu taşıırken bir taraftan da hayatını idame etmesinin bir çabası içerisine girmesi gerekiyor. Çünkü yardıma dayalı toplumlar verimsiz olur. İnsanlara mutlaka yarını yaşama umuduyla yaşama imkânının sağlanması gerekir. Yarına umudu olan insanlar, iş gücü sahibi olan insanlar daha mutlu daha müreffeh ve daha üretken olurlar. Bugün verirsən, yarın verirsən ondan sonrasını bilmeyen insanlar karamsar olurlar. Dolayısıyla toplum içerisinde karamsar insanlar olduğu zaman huzur olmuyor. Her hâlükârda vasıflı olanların çoğu gitti ama vasıfsız olanlara da bir iş imkânının sağlanması lazım. Burada bizim insanımız nasıl tarıma dayalı işçilik yapıyorsa vasıfsız insanları da bu şekilde yönlendirmemiz lazım (A15).

Yaş grupları üzerinde ciddi sosyolojik sorunları beraberinde getirmesi muhtemeldir. Mesela 15 yaşında Türkiye'ye gelmiş bir kişi şimdi 21 yaşında. İşsiz, güçsüz ve karanlık bir gelecek. Yapabileceği pek fazla bir şansı yoktur. Bu işi meslek edindirme kursları ile eğitimle hayata hazırlamak gerekiyor. İhtiyaçlar hiyerarşisinde olduğu gibi barınmaya, aşı ve güvenliğe ihtiyaçları var. Siz bunları sağlayamazsanız bu güvenceyi vermezseniz bu sefer kendi elleri ile kazanma yoluna gidecektir. Sistemli bir işe ulaşmak için belli bir eğitimi gerektiriyor, belli bir gücü gerektiriyor belli bir sosyal korunmayı gerektiriyor. Bunları bulmayınca illegal yollarla bunları sağlamaya çalışacaklar. Bu da suçu ve toplumsal sıkıntıyı beraberinde getirir (A11).

Yaptıklarımızın çoğu ilk günler içindir. Gelmişler ev yok, kimse ev vermek istemiyor. Ev tutmuş halı yok. Ramazan ayında o sıcakta, bir aile ev tutmuşlardı buzdolapları yok. Şimdi gel de onlara buzdolabı ayarlama. Ama tabii bunlar geçici. Artık onların bir yerde çalışması lazım, bir meslekleri olmaları lazım (A8).

Artık bundan sonra yapılması gereken şey, onların toplumsal hayata katılımlarını, ekonomiye katılımlarını sağlamaktır. Meslek edindirme kursları ile topluma adaptasyon adı altında özellikle genç kitleyi verimli hale getirmemiz gerekiyor. Ülkemizde fazla sanayi yok ama sanayinin olduğu bölgelere yönlendirmemiz lazım. Bursa, Kayseri gibi illere yönlendirmemiz lazım. Böylece risk azalmış olur, yani külfeti de paylaşmamız lazım. Külfeti sadece bir yere yığdığınız zaman tasvip etmediğiniz sorunlarla karşılaşabilirsiniz (A14).

Afet sonrası sunulacak hizmetlerin, afetin türü ve etkisine göre birçok parametresi bulunmaktadır. Afetten hemen sonra gıda yardımı, barınma, sağlık hizmetleri gibi bileşenler acil ihtiyaçlar listesinde yer alırken bir sosyal afet olarak zorunlu kitlesel göç sonrasında zamanın uzamasıyla birlikte uyum, eğitim, ulaşım vb. hizmetler de tartışılmaya başlanır. Başka bir ifade ile zaman uzadıkça afetzedelere sunulan hizmetlerde de bir çeşitlenme meydana gelir. Yukarıdaki görüşme notları incelendiğinde birçok STÖ temsilcisi veya çalışanın Suriyeli göçmenlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasının esas hedefleri olduğunu ancak zamanın uzaması ile birlikte bu ihtiyacın karşılanmasının yeterli olmadığını vurguladığı görülmektedir. Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de kalıcı olacağına yönelik kanaat güçlendikçe ve zaman uzadıkça STÖ’lerin Suriyeli göçmenlere yönelik faaliyetlerinin de çeşitlenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Suriye’de başlayan iç çatışmalarla birlikte binlerce insan hayatını kaybetti, milyonlarca insan yerinden oldu. Suriye’de yerinden olan insanların büyük bir kısmı Türkiye başta olmak üzere komşu ülkelere sığındı. Başka bir ifade ile bir sosyal afet meydana geldi. Kısa bir zaman diliminde yoğun bir kitlesel göçe maruz kalan Türkiye, afetzedelerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştı. Kitlesel göçün artmasıyla birlikte geçici barınma merkezleri yerine afetzedelerin kentlere doğru yönelmesi, ilk süreçte önemli bir kısmının kayıtsız olması ve göçün çok ani bir biçimde gerçekleşmesi göçmenlere yönelik hizmetlerin sunumunu zorlaştırdı. Ancak böyle bir süreçte Şanlıurfa’da özellikle yerel ve ulusal STÖ’ler afetzedelerle yakın temas kurarak onların temel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda büyük bir çaba sarf etti. Diğer taraftan kısa bir sürede iç çatışmaların biteceği ve gelen afetzedelerin ülkelerine döneceğine dair kanaat çatışmanın devam etmesi ile birlikte giderek zayıfladı ve göçmenlerin kalıcı olacağına dair inanç güçlenmeye başladı. Kalıcılık düşüncesinin güçlenmesi ile birlikte STÖ’lerin Suriyeli göçmenlere yönelik faaliyet alanları da çeşitlendi.

Dünyada uluslararası zorunlu göçmenlerin sayısı artarken geçici barınma merkezlerinde ikamet eden zorunlu göçmenlerin oranı hızla düşmektedir. Nitekim Türkiye’de ikamet eden geçici koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin 10’da 9’u geçici barınma merkezlerinin dışında ve büyük çoğunluğu kent merkezlerinde yaşamaktadır. Kentlerin kalabalığında kaybolan göçmenlerle çoğu zaman STÖ’ler yardımlaşma ve dayanışma çabası içerine girmektedir. STÖ’lerin hızlı karar alabilme kapasitesi ve esnek yapısı böyle bir süreçte aktif rol almasında belirleyici olmaktadır. Sürecin uzaması ile birlikte STÖ’ler sadece göçmenlere gıda yardımı yapmamaktadır, onları uzun vadede hayata da hazırlamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın odaklandığı Şanlıurfa’da birçok STÖ eğitimden istihdama kadar birçok alanda göçmenlere yardımcı olmaktadır. Milli eğitim müdürlüğü ile anlaşmalar gerçekleştirip Suriyeli göçmenlere örgün eğitim fırsatı sunduğu gibi meslek ve dil kursları da düzenleyerek bütünleşmeye önemli katkı sağlamaktadır. İki halk arasında kaynaşmanın gerçekleşebilmesi için STÖ’ler tarafından çeşitli organizasyonlar tertip edilmektedir. İki halkın bireyleri arasında meydana gelen olumsuz durumlara müdahale ederek halkı sağduyulu olmaya davet etmektedir.

Yerel ve ulusal STÖ’ler Şanlıurfa’da Suriyeli göçmenlere önemli hizmetler sağlasa da Tayşir ve Pazarcık’ın (2011, 1009) belirttiği gibi söz konusu yapılar profesyonel yönetim yapılarından yoksun oldukları için yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte Şahin’e (2018, s. 162) göre STÖ, uluslararası kuruluşlar, yerel yönetim ve merkezi yönetim arasındaki koordinasyon eksikliği özellikle kentlerde yaşayan Suriyeli göçmenlere yönelik uzun vadeli programların planlama ve uygulamasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca sürecin uzaması ile birlikte STÖ’lere yapılan bağışlar da azalmaktadır. Bu bağlamda temel ihtiyaç sahibi Suriyeli göçmenler bu süreçten olumsuz etkilenmektedir. STÖ’ler bütünleşmeye yönelik önemli faaliyetler gerçekleştirse de Şanlıurfa’da yarım milyondan fazla Suriyeli göçmenin ikamet ediyor olması ve göçün biçimi böyle bir çabanın yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan doğal, teknolojik ve sosyal afetler meydana geldiği bölgeyle sınırlı kalmamaktadır. Gün geçtikçe bu afetler daha çok uluslararası bir konu haline

gelmeye başlamaktadır (Alexander, 2005, S. 34). Bir sosyal afet olarak Suriye göçü bunun bir örneğini oluşturmaktadır. Uluslararası zorunlu göçmen, sığınmacı ve mültecilerin büyük bir çoğunluğunun gelişmiş ülke yerine gelişmekte olan ülkelerde yoğunlaşması, sayısının artması, bu gruplara yönelik hedef ülkeler tarafından engelleyici politikaların sahaya sürülmesi ve dışlanmanın giderek artması (İnce, 2018b) hem devletler üzerinde hem kamuoyu üzerinde etkili olan STÖ'lerin ve uluslararası toplumların işbirliği halinde çalışılmasını zorunlu hale getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Ager, A. ve Strang, A. (2008). Understanding İntegration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166-191.
- Akatay, A. ve Yelkikalan, N. (2007). *Sivil toplum kuruluşlarında gönüllülük ve insan kaynaklarının yönetimi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Alam, M. G. M., Allinson, G., Stagnitti, F., Tanaka, A. ve Westbrooke, M. (2002). Arsenic contamination in Bangladesh groundwater: a major environmental and social disaster. *International Journal of Environmental Health Research*, 12(3), 235-253.
- Alexander, D. E. (2005). An interpretation of disaster in terms of changes in culture, society and international relations. R W. Perry ve E.L. Quarantelli (Ed.), *What is a disaster?* In (pp. 1 15 Philadelphia: Xlibris Press.
- Apak, H. (2015). Uluslararası Göç ve Sivil Toplum: Suriyeli Göçmen STK'lar. Genç Akademisyenler Sempozyumu I (ss. 274-282). Mardin: Kadim Akademi.
- Arıöz Bozkuş, A. (2011). *Genel esaslarıyla Türk Hukuku'nda vakıf müessesesi ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları*. Ankara: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Aşkın, D. (2017). The Children and Their Parents: Changing Spatial Belongings Among Migrants' Generations. *Global Journal of Psychology Research: New Trends and Issues*. 7(2), 90-99.
- Bayrak, H. C. (2018). *Suriyeli mültecilerin sosyal uyumunda sivil toplum kuruluşlarının rolü: İzmir örneği*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Berki, A. H. (2006). Hukukî ve İctimaî Bakımdan Vakıf. *Vakıflar Dergisi*, (5),9-14.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK). (2015). Global Trends Forced Displacement İn 2015. [Http://www.unhcr.org/](http://www.unhcr.org/) (Erişim tarihi: 11.11.2016).
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chandra, A. ve Acosta, J. D. (2009). *The role of nongovernmental organizations in long-term human recovery after disaster: Reflections from Louisiana four years after Hurricane Katrina*. Rand Corporation.
- Erdem, D. (2013). *Vakıf ve iktisadi işletmelerinde muhasebe ve vergilendirme düzeni*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Erdoğan, M. M. (2015a). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Erdoğan, M. M. (2015b). Türkiye'ye kitlesel göçlerde son dev dalga: Suriyeliler. M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Der.), *Türkiye'nin göç tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler içinde* (ss. 317-342). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erkiner, E. (2016). *Mülteciler göçmenler*. İstanbul: TDAS Yayınları.
- Freeman, M. (2004). HIV/AIDS in Developing Countries: Heading Towards a Mental Health and Consequent Social Disaster? *South African Journal of Psychology*, 34(1), 139-159.
- Gill, A. M. (2005). Landscape Fires as Social Disasters: An Overview of 'The Bushfire Problem'. *Global Environmental Change Part B: Environmental Hazards*, 6(2), 65-80.
- İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM). (2014). *Sivil toplum örgütlerinin Türkiye'deki Suriyeli mülteciler için yaptıkları çalışmalar ile ilgili rapor*, Ankara.
- İnce, C. (2016). Türkiye Bağlamında Dış Göçler, Eğitim Sorunu ve Toplumsal Konumun Yeniden Üretimi. *Karadeniz-Blacksea-Черное море*, (32), 293-306.
- İnce, C. (2018a). *Uluslararası göç bağlamında Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması*. İksad Publishing House. Erişim: https://docs.wixstatic.com/ugd/614b1f_2a6698ecca984bd6a0a89d-84607a0d4a.pdf
- İnce, C. (2018b). Uluslararası göç politikaları: temel konular ve sorunlar. M Talas (Ed.), *Toplumsal ve siyasal bilim araştırmaları içinde* (ss.4-519). İksad Publishing House. Erişim: https://docs.wixstatic.com/ugd/614b1f_7f4a5efdc87a44d08d39dbb264a122a4.pdf
- Kahraman, F. ve Kahya Nizam, Ö. (2016). Mültecilik Hallerini Mekân Üzerinden Okumak: Gaziantep Örneğinde Türkiyelilerin Gözünden Suriyeli Kent Mültecileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44), 808-825.
- Kalaycı, S. (2016). Sığınmacıların korunmasına yönelik Türk sivil toplum kuruluşları. İstanbul: İnsanı ve Sosyal Araştırmalar Merkezi-İNSAMER.
- Karataş, K. (2019). *Göç Travması Bağlamında Kültürel Şok Kavramına Kuramsal Bir Bakış*. V. Human & Civilization Congress From Past to Future Tam Metin Kitabı. (ss.967-973). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Karataş, K. ve Baloğlu, M. (2018). Kültürleşme Stresi Kaskacındaki Suriyeli Öğrenciler. *Turkish Studies*, 13(27), 971-990. doi: 10.7827/TurkishStudies.14174.
- Karataş, K., Adıgüzel, Y. ve Ünal, A. Z. (2018). *Göç Travması*. Ankara: MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kaya, M. (2015). Komşuda Misafirlik: Suriyeli Sığınmacılarca Kurulmuş Mülteci Derneklerinin Perspektifinden Türkiye'de Yaşamak. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 39, 263-279.
- Kazıcı, Z. (2014). *Osmanlı'da vakıf medeniyeti*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Keser, İ. (2011). *Göç ve zor*. İstanbul: Ütopya Yayınları.
- Köseoğlu, M. (2015). *Afet yönetimi ve insani yardım*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kwok, A. H., Doyle, E. E., Becker, J., Johnston, D., ve Paton, D. (2016). What Is 'Social Resilience'? Perspectives of Disaster Researchers, Emergency Management Practitioners, And Policymakers in New Zealand. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, (19), 197-211.

- Lewis, D. (2010). Nongovernmental Organizations, Definition and History. *International encyclopedia of civil society*, 1056-1062.
- Libal, K., ve Harding, S. (2011). Humanitarian Alliances: Local and International NGO Partnerships and Iraqi Refugee Crisis. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 9:162, 162-178.
- Mackreath, H. ve Sağnıç, Ş. G. (2017). *Türkiye'de sivil toplum ve Suriyeli mülteciler*. İstanbul: Yurttaşlık Derneği.
- Özdikmen, D. (2015). *Afet ve acil yönetimi*. (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Perry, R. W. (2018). Defining disaster: An evolving concept. H. Rodríguez, D. William & J. Trainor (Ed.), *Handbook of disaster research* in (2nd edition, pp. 3-22). Cham: Springer.
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.
- Shaw, R. (2003). The Role of Nongovernmental Organizations in Earthquake Disaster Management: An Asian Perspective. *Regional Development Dialogue*, 24(1; SEAS SPR), 117-119.
- Sirkeci, İ. ve Bardakçı, S. (2016). Suriye'den Gelenler Misafir Değil Bir Göç Kültürünün Öncüleri. *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 531-544.
- Sirkeci, İ. Yüceşahin, M. M. ve Şeker, B. D. (2015). Uyum çalışmalarına giriş. B. D. Şeker, İ. Sirkeci ve M. M. Yüceşahin (Der.), *Göç ve uyum* içinde. London: Transnational Press London.
- Tayşir, E. A. ve Pazarcık, Y. (2011). *Türkiye'nin önde gelen sivil toplum kuruluşlarının yönetsel ve örgütsel analizi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal Ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- Uğur, S. (2011). *Sivil toplum kuruluşlarının sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetleri*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2009). *Göç terimleri sözlüğü*. Cenevre, İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü Yayını.
- Yavuz, Ö. (2014). *Afetler sonrası yapılan sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.